

१४६

दीर्घतमा औचथ्यः। अग्निः । त्रिष्टुप्

त्रिमूर्धानं सप्तरश्मिं गृणीषेऽनूनमग्निं पित्रोरुपस्थे।

निषत्तमस्य चरतो ध्रुवस्य विश्वा दिवो रोचनापप्रिवांसम्॥ १.१४६.०१

त्रिमूर्धानम्- भूर्भुवःसुवर्मूर्धानम्। सप्तरश्मिम्- भूर्भुवःसुवर्महर्जनस्तपःसत्याख्यसप्तरश्मिम्।
अनूनम्- अन्यूनम्। पित्रोरुपस्थे- द्यावापृथिव्योर्मध्ये। निषत्तम्- निषण्णम्। आपप्रिवांसम्-
अभितः पूरयन्तम्। अग्निम्। गृणीषे- स्तुहि। चरतः- एजनशीलस्य। ध्रुवस्य- कम्पनरहितस्य।
अस्य- एतस्याग्नेः। दिवः- चिदाकाशस्थाः। विश्वा रोचना- सर्वा द्योतनशक्तयः संबद्धाः॥१॥

उक्षा महौ अभि ववक्ष एने अजरस्तस्थावितऊतिर्ऋष्वः।

उर्व्याः पदो नि दधाति सानौ रिहन्त्यूधौ अरुषासौ अस्य॥ १.१४६.०२

उक्षा- सेक्ता। महान्- महात्मा। एने- द्यावापृथिव्यौ। अभि- आभिमुख्येन। ववक्षे- वहति। इत
ऊतिः- प्राप्तक्षणेः। ऋष्वः- महान्। अजरः- अजीर्णः। तस्थौ। उर्व्याः- विस्तृतभावनायाः।
सानौ- उत्कृष्टे स्थाने। पदः- स्वचरणानि। नि दधाति- स्थापयति। अरुषासः- रोचमाना
उपासकाः। अस्य- एतस्याग्नेः। ऊधः। रिहन्ति- लिहन्ति। अग्नेर्वात्सल्यं प्राप्नुवन्तीति भावः॥२॥

समानं वत्समभि संचरन्ती विष्वग्धेनू वि चरतः सुमेके।

अनपवृज्याँ अध्वनो मिमाने विश्वान्केताँ अधि महो दधाने॥ १.१४६.०३

समानं वत्सम्- एकमेव वत्समग्निम् । अभि सञ्चरन्ती- परिचरन्तौ । सुमेके- शोभनकर्माणौ । धेनू-
गोवृषभवत्स्थितौ दम्पती । अनपवृज्यान्- अदोषान् । अध्वनः- अग्नेमार्गान् । मिमाने-
प्रमाणेनावगच्छन्तौ । विश्वान् केतान्- सर्वाः प्रज्ञाः । महः- महतीः । अधि दधाने- धारयन्तौ ।
विष्वक्- सर्वतः । वि- विशेषेण । चरतः- अग्निमुपासाते ॥३॥

धीरासः पदं कवयौ नयन्ति नाना हृदा रक्षमाणा अजुर्यम् ।

सिषासन्तः पर्यपश्यन्त सिन्धुमाविरैभ्यो अभवत्सूर्यो नृन् ॥ १.१४६.०४

धीरासः- धारणावन्तः । कवयः- क्रान्तदर्शिनः । नाना- नानाविधाः । अजुर्य- अजीर्णमग्निम् । हृदा-
हृदयेन । रक्षमाणाः- पालयन्तः । पदम्- परमं पदम् । नयन्ति । सिषासन्तः- संभक्तुमिच्छन्तः ।
सिन्धुम्- मूलशक्तिप्रवाहम् । पर्यपश्यन्तः- अन्वभवन् । एभ्यः- एतेभ्यः । नृन्- नृभ्यः । सूर्यः-
आत्मसूर्यः । आविरभवत्- आविर्बभूव ॥४॥

दिदृक्षेण्यः परि काष्ठासु जेन्य ईळैन्यो महो अर्भाय जीवसे ।

पुरुत्रा यदभवत्सूरहैभ्यो गर्भेभ्यो मघवा विश्वदर्शतः ॥ १.१४६.०५

दिदृक्षेण्यः- दशनिच्छूनां विषयभूतः । काष्ठासु- सर्वासु दिक्षु । परि- परितः । जेन्यः- जेता । महः-
महताम् । अर्भाय- अल्पानाम् । जीवसे- उज्जीवनाय । ईळैन्यः- स्तुत्यः । पुरुत्रा- बहुदेशेषु । एभ्यः-
गर्भेभ्यः- एताभ्योऽद्भ्यो मूलशक्तिप्रवाहेभ्यः । सूः- जातः । अभवत् । मघवा- संपद्धान् ।
विश्वदर्शतः- विश्वेषु तत्त्वेषु नामरूपेषु वा दर्शनीयः ॥५॥